

Család és iskola.

(Tanári székfogl. értekezés.)

Köszönöm Istennek, hogy elhozá nekem e szent pillanatot, melyben kedves tanítványaim és a mélyen tisztelt vendégek előtt beszámolhatok azokról a szerény tapasztalatokról, melyeket alig másfél éves tanári pályámon eddig szereztem és elmondhatom, hogy micsoda eszmék fognak engem ezután is vezérelni ezen a szentséges pályán, melyre Isten kedvezéséből léptem. Felcsendülnek lelkemben e magasztos pillanatban Kőlcsey szavai: „Mily szép az emberi élet, midőn a mindennapiság parányi homályából kiemelkedik! Mily szép világító csillagként tűnni fel ezerek előtt és szabadon, de átmelegült lélekkel választani magának pályát és azt örökre tiszta, sohasem hidegülő szenvedelemben futni meg!“ Igen. A tanárnak pályája kiemelkedik a mindennapiság homályából, ha azt lelkiismeretesen fogja fel. A tanítót Isten arra a nagy dologra hívta el, hogy mindazokat az erényeket, melyeket a bibliában írva találunk, melyeket a papok a szószékről hirdetnek és a melyek hiányát egyik ember a másikban fel szokta fedezni, önmagában egyesítse. Kell, hogy mindaz, a mit az erkölcsstan, meg az evangelium jónak hirdet, a tanárban vérré váljék. Erkölcsileg tisztán kell a tanulók előtt naponként megjelennünk, mert hiszen nem erkölcsi prédicatiókkal, hanem csakis saját életünk példájával tudunk a tanulók lelkületére hatni.

Bármennyit is panaszkodunk a mai tanulók hálátlansága miatt, mégis tagadhatatlan tény, hogy a tanuló többnyire utánzandó példát lát tanárában. Ez lélektani igazság és ha ezzel szemben a tanulók hálátlanságáról panaszkodunk, sohase lehet egészen igazunk. Valamint minden ember a maga szerencséjének, úgy minden tanár a maga tekintélyének kovácsa. A gyermek kritikája e részben sokkal biztosabb és csalhatatlanabb, mint a nagy emberé; megérzi ő jól, kit hogyan kell tisztelnie... És én bevallom, hogy szívem mélyén nem a hivatalos főhatóságom kritikájától remegek, hanem minden erőmmel és tehetséggemmel azon vagyok, hogy a reám bizott gyermekek szellemi és erkölcsi igényeit kielégítsem. Teljesen átérzem a modern pedagógia ama követelményét, hogy tehetségünk és szeretetünk

minden erejével *tanulmányoznunk kell a gyermekek lelkiületét bent az iskolában s a mennyire lehet, családi körükben.* Érzem, hogy igazi nevelésről csak ott lehet szó, a hol a tanár tudatában van annak, hogy nem a tanítványok vannak ő érte, hanem megfordítva. Mi tanárok, ha a multat ismerjük és a jelenkor szellemi mozgalmait is állandóan érdeklődünk, talán valamennyire egyengetjük a jövőt, de magát a jövőt azok a gyenge lények képezik, a kik rászorulnak a mi erősítésünkre; azok a fejletlen jellemek, azok a zsenge észbeli tehetségek, melyeknek napról-napra való fejlődését látni és megfigyelni legszentebb kötelességünk. Igen, a gyermekek, a mi tanítványaink a jövő. És a jövő nem lehet miértünk. És a midőn mi tanárok tanítványaink hálátlansága miatt emelünk panaszt, tisztában kell lennünk első sorban azzal, vajjon nem tanítványaink-e azok, a kik minket szemrehányással illethetnek. Meg kell kérdezni előbb önmagunktól: vajjon elég tudással fegyvereztük-e fel őket, a jövő nemzedékét? Vajjon magánéletünkkel elég jó példát adtunk-e arra, hogyan él az igaz keresztény ember? Bizonybizonnyal a helyett, hogy a mai tanulók hálátlanságáról panaszkodunk, sokkal jobban tesszük, ha naponként megkérdezzük önmagunktól: megtettük-e kötelességünket? Rászolgáltunk-e hálára csakugyan?

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy akár a szülők, akár a tanulók részéről nem találunk néha hálátlanságra. De hát: „a ki kezét az ekeszarvára teszi, az ne nézzen hátra“. A ki vet, az ne akarjon aratni is. A jó paedagogus még a hálátlanságok özönére sem riad vissza munkájától, mert nem a tövises utat látja, melyen tán haladnia kell, hanem csak a célt, melyre el van hívva. Fiatal paedagogus létemre is bármennyire él szivemben a hivatásom iránti lelkesedés, a tanítással és neveléssel járó egyszerű, de kedves örömök mellett nem egyszer jutottak már örömeceppek is osztályrészemül. És ezután is fognak jutni. De valamint eddig, úgy ezután is vigasztalóan és felemelően fognak reám hatni volt igazgató-tanáronnak eme szavai: „Ezerek alakulására befolyással voltam“. Ezek a büszke szavak vigasztalták őt magánéletének rettentő csapásai között, e szavak át- meg átérzése adott neki erőt ahhoz, hogy nyolcz nagykoru gyermekét eltemetve — mégis lelkesült szivvel közeledjék ama szentséges cél felé, melyet még mint ifju tanár önmagának kitűzött. „Fejlődő gyermekek alakulására befolyással lenni!“ Ezek a szavak bátorítanak engem akkor, mikor megjelenek gymnasiumunk első osztálya előtt, melynek vezetésével az E. K. T. megbizni kegyeskedett.

A mikor végigtekintek a hatvanhét vidámarczu gyermekem, úgy érzem, mintha egy köztársaságban lennék, melynek én vagyok az elnöke. Természetes, a köztársaság lakóinak minden erényét és bűnét csirájában tapasztalhatom az én kis polgá-

raimban. Az egyik szorgalmasabb, a másik lustább; az egyik jószívű, a másik nyugtalanul fészkelődik helyén, ha barátainak sikerét látja. Az egyik közönyös az iránt, mint folynak az állam ügyei, a másik bíráló szemmel nézi nemcsak barátait, de magát az — elnököt is. Tanárságom kezdete óta, a mennyire erőm engedte, figyelemmel kísértem azt a, mondhatnók belső életet, mely az iskola falain belül a tanulóság lelkében végbemegy. Látom, hogyan üti fel fejét közöttük a *hatalomvágy*, a családokban való katonai nevelés eredményeképpen. Nagyon természetes, hogy az a fiú, a ki otthon tulságos engedelmességre kényszerítették, az iskolában ha csak testi ereje engedi, mindenkin szeretne uralkodni. A mely gyermek odahaza nem él úgynevezett vasszigor alatt, az iskolában sokkal jobban összefér társaival, mint a kiknek tulhajtott buzgóság folytán, minden lépését árgus szemek őrzik.

Láttam és látom, hogyan üti fel fejét kis polgárimban a *haszonlesés* szellemé. Ezt is a családból hozzák az iskolába. Még szeptemberben meglátogattam egy kis tanítványomat, a kiről észrevettem, hogy nem igen lelkesedik a latinért. Az édes anyja, elég tapintatlanul, kis fia előtt kérdezte meg tőlem: „Ugyan tanár ur, minek tanulják azt a . . . latint, hisz semmi hasznát se veszi a gyermek“ . . . Nem az bántott e támadásban, hogy a klassicizmuson ütöttek egyet. A klassicizmust nincs miért féltetni. Nem hideg márványszobor az, mit a nyers erőnek csákányütései le tudnának dönteni. A klassicizmusban oly erő van, mely nem hagyja magát megsemmisíteni. A meddig az emberek a politika és a történet iránt tudományosan érdeklődni fognak, addig mindig kell latint tanulni. És valameddig az emberekben meg lesz az ösztön arra, hogy igazi költészetben és művészetben gyönyörködjenek, addig mindig vissza-vissza fognak térni a görög irodalomhoz és művészethez, mint a jónak és szépnek emez örök forrásaihoz . . . Ismétlem: annak a fiáért aggódó anyának a kijelentésében nem az fájt, hogy a klassicizmust bántja, hanem az, hogy fia szívébe a rút utilitarizmust becsepegteti.

Legüdvösebb az én kis polgárim életében a *társas ösztön* jelentkezése. Igaz, hogy egymástól sok rosszat is eltanulnak, de erre az élet a nélkül is ad alkalmat. Amde a társas érintkezés oly erkölcsi szabályokra vezeti a gyermeket, melyeket a tanár szóval hiába próbálna nekik megmagyarázni. A latinon meg magyarulon kívül az *őszinteségre* is próbálom oktatni kis barátaimat. Minden óra elején jelentkezniök kell azoknak, a kik feladataikat nem készítették el. Az én dorgáló szavam aligha annyit használna nekik, mint az a lenézés és gúnyos meg sajnálkozó mosoly, melylyel a kis állam összessége végig tekint a lusta honpolgárokon. Vagy ha egyet-egyet megdicsérek, aligha annyira ragyogna a szeme az örömtől, ha csak szembe dicsér-

ném meg, mint így, hogy több mint hatvan barátja előtt van része a jól végzett munka édes diadalában.

De valahogy nem kell azt hinni, hogy a mi köztársaságunk egén mindig komor felhők uralkodnak. No, bevallom, hogy néha ilyenek is mutatkoznak a láthatáron és az intő szót meg atyai szigor, mint üdvös eszközök mellett olykor-olykor valami más, valami biztos eszközhöz is kell nyúlni, de ezek a főbenjáró esetek aránylag ritkák. A néha jelentkező ború helyett annál több humor és derü kacagtat meg bennünket. Ártatlan gyermekajkokról annyi mély igazság hangzik el sokszor, hogy nem lenne hálátlan dolog összeírni azokat. A mult esztendőben történt, hogy egyik tanítványom, 11—12 éves, nagy buzgalommal magyarázta a másoknak a hátán, hogy milyen a magyar becsület. Fülön fogtam a buzgólkodót és trefásan azt mondtam neki: „Sándor fiam, halaszd későbbre az ítéletedet!” Erre ő egész komolyan azt válaszolta: „De tanár ur, később már nem leszek ilyen mérges.”

Ime ilyen élet folyik az iskola falain belül. Igazi kis társadalom él itt. Benne él a lelkekben a haszonlesés vagy az öntudatlan lelkesedés, az engedelmeskedés, vagy a hatalomvágy, a hazugságra vagy az igazságra való törekvés, a dicsőség-vágy vagy a rideg közöny, a solidaritas vagy az árulkodásra való hajlam.

De bármily nagy mértékben látjuk is kifejlődve a rossz tulajdonságokat, mégis a legmélyebb hittel állithatom, hogy a legtöbb gyermek alapjában véve jó. És ha rossznak mutatkozik s annak is marad meg, annak okát a családban kereshetjük; a családban, mely a legtöbb esetben anyagi érdeken épül fel és az utilitarizmus szelleme vonul át egész életén.

Nem mondom, hogy a gyermek rosszat tanul a családban. De, fájdalom, a legtöbb esetben nem tanul semmi jót. Nem mondom, hogy a szülők rosszra tanítják gyermekeiket, de a legtöbb esetben nem törődnek velük.

Fáj a szívem, a mikor főterünkön és utcáinkon ezél nélkül csatangoló diákokat látok. Nem őket rovom meg érte, mert tehetnek-e ők arról, hogy nem tudták velük az otthoni életet megkedveltetni. Nincs az otthonban semmi melegség. Pedig az egész nevelésnek az a titka, hogy a gyermekben valami eszmény iránti lelkesedést keltsünk fel, mely őket az otthonhoz kösse. Foglalkoztatni kell őt állandóan, mert az unalom üreslelkűvé, közönyössé, rosszra teszi őt.

En még nem öszültem meg annyira, hogy régi jó időkről beszéljek, de mégis nagy kegyelettel és lelki örömmel emlékezem gyermekkoromra, a mikor még nagyobb számmal akadtak olyan anyák, a kiket az utczán nem igen lehetett látni, a kiktől a fáma nem beszélt se jót, se rosszat, a kinek lelki egyensúlyát nem zavarta meg a szereplési viszketeg, a kik odahaza ültek a

hosszú nyári napokon meg hosszú téli estéken és a kötés mellett — melybe sok édes bús könnyet belesírtak — elmesélték kis gyermekeiknek családjok történetét. A gyermekkori benyomások kitörölthetetlenek és az az ártatlan gyermek egész önkéntelenül alkot magának egy ideált és azt mondja: „Én is olyan leszek“.

Azt követelik, hogy a tanár ne csak tanítson, hanem neveljen is. Jogos is e követelés. De legyen szabad e helyen hangoztatnunk: — Neveljenek az anyák is.

A tanár naponként csak egy-két óráig láthatja a diákok, családi körében legjobb esetben is néhányszor keresheti fel egész évben. Tehát a tanár megfigyelései legjobb esetben is elégtelenek. Figyeljék meg az anyák is gyermekeiket jó és rossz oldalukról és ha egy-egy kérdés előtt tájékozatlanul állnak meg, forduljanak bizalommal a tanárhoz.

Különös, hogy míg a szülők minden módot felhasználnak arra, hogy gyermeküknek vagyont gyűjtve, jövőjét biztosítsák, arra nem gondolnak, hogy olyan erkölcsöt biztosítsanak gyermekök számára, hogy az örökölt vagy szerzett vagyont okosan és becsületesen tudják felhasználni.

Azokat a hibákat, melyek e tekintetben nevelésünkben vannak, nem azok fogják megszüntetni, a kik talán íróasztaluk mellett, gomolygó pipafüstben, tetszetős nevelési elméleteket irnak, hanem az Istennek legszentebb teremtményei, az anyák vannak hivatva e bajokat orvosolni.

Mindig érezték, hogy a nevelés mily nagy befolyással van az emberek alakulására és mindig érezték, hogy a legszentebb nevelő, mintegy Istennek segítő társa az anya.

Kleobis és Biton, ezek a pogány görög emberek maguk állnak a szekér elé, hogy beteg anyjukat elvigyék Athenae templomába. Coriolanus átpártolván az ellenséghez, hazája, Róma ellen megy — de anyja kérésére kihull kezéből a hazája ellen felemelt fegyver.

Egy állandó forrása van minden nemes tettek: az édes anya buzdító szava. Csak egy dolog van, a mi egy-egy ember szívében kipótolhatlan ürességet hagy és ez: „nem ismerni édes anyánkat“.

Minél kisebb egy nemzet, annál nagyobb szüksége van arra, hogy fiait minél jobbakká nevelje. Nálunk a nevelés a nemzet életkérdése. De kétségbeesésre nincs nagy ok. Ha tán szomorú kivételek akadtak is, a magyar nemzet asszonyai mindig tudtak példát adni arra, hogy kell fiaik szívébe az igaz hazaszeretetet és a szívbeli vallásosságot vénsni.

Fogjanak tehát kezét az anyák az iskolákkal, foglalkozzanak gyermekeikkel s ne csak ösztönszerűleg, de okosan szeressék őket!

KEMÉNY GÁBOR.

Egyháztörténelmi adatok.

CLXVIII.

Püspöki vizsgálat Abrudbányán 1648 július 27-én.¹

Daniel Beke Sepsiszentgyörgy Superintendens Ecclesiarum Unum Solum Verum Deum Patrem et filium eius unigenitum Jesum Christum per Spiritum Sanctum in Trannia profitentium et caeteri Fratres in visitatione Ecclesiae Abrugbanien. presentes videlicet Johannes Rákosi Minister Ecclesiae Kövendien. Basilius Szentgyörgyi Várfalvien. Samuel Montanus Bagyanien. Georgius Papolei Toroczkó-Szentgyörgyien. Nicolaus Desfalvi Toroczkain. Georgius Harasztosi Csegeien. Ecclesiar. — Jesu X-ti Crucifixi in sede Arannyos Ministri damus pro memoria Universis quibus expedit quod in anno 1648 die 27. Mensis July cum juxta exmisionem Illustrissimi ac celsissimi Dm. Dm. Principis Regni Tranniae Dni. Dni. clementissimi occupati essemus in visitatione Ecclesiae Abrugbanien. iuxta usum et antiquam consuetudinem Ecclesiar. nostrar. comparuerunt coram nobis nomine et in persona totius communitatis Abrugbanien. Generosi Nobiles, Prudentes ac Circumspecti inhabitatores oppidi Abrugbania, in persona quidem Nobilium Generosi Dni, Ladislaus More, Petrus Szörös, Sigismundus Fodor, Laurentius Kovácsi Literati, Stephanus Orban, Franciscus Válaszuti, Georgius Turi, Stephanus Kádas, in persona vero civium Oppidi, Martinus Colosi Judex cum Senatoribus eiusdem Oppidi Johanne et Petro Paczko, Paulo Márczi et Stephano Szabó, Francisco Szentmártoni, Johanne Farkas, Johanne Giroti, Abrahamo Kovács et Francisco Janki et posteaquam diligens examen instituissemus de bonis antiquitus ad Ecclesiam pertinentibus et etiam de reditibus Ministrorum, de omnibus alyis quae a maioribus eorum viris piis et Religionis amantibus ordinata fuerunt, et certo Comperissimus quaedam ex illis alienata fuisse a legitimo suo usu. Igitur cum ex officio nostro iuxta continentiam literarum praeceptionalium Illustrissi ac celsissimi Dm. Dm. nri — Principis in

¹ E tört. adatot néhai Benczédi Gergely barátunk életében adta át folyóiratunknak közlésre.